Socialförsäkringsutskottets betänkande

1980/81:3

om tekniska hjälpmedel till handikappade

Motionerna

I motion 1979/80:1166 av Börje Nilsson (s) hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om ekonomiskt stöd till abonnemangs- och samtalskostnader för biltelefon som innehas av gravt rörelsehindrade bilförare.

I motion 1979/80:1167 av Börje Nilsson (s) hemställs att riksdagen hos regeringen begär en översyn av forskning, utveckling och produktion av tekniska hjälpmedel för personer med handikapp.

I motion 1979/80:1883 (motivering i motion 1979/80:1882) av Lars Werner m. fl. (vpk) föreslås

1. att riksdagen uttalar att bil bör betraktas som tekniskt hjälpmedel för handikappade och upptas på hjälpmedelsförteckningen,

2. att riksdagen uttalar att biltelefon bör betraktas som tekniskt hjälpmedel för handikappade och upptas på hjälpmedelsförteckningen.

Utskottet har inhämtat yttrande över motion 1979/80:1167 från handikappinstitutet. Vidare har utskottet hållit en utfrågning över motionen med företrädare för handikappinstitutet, styrelsen för teknisk utveckling (STU), De handikappades riksförbund (DHR) och Handikappförbundens centralkommitté (HCK).

Tekniska hjälpmedel för handikappade

Fr. o. m. den 1 januari 1976 övertog sjukvårdshuvudmännen hela ansvaret för att tillhandahålla hjälpmedel till handikappade (prop. 1975:36, SfU 1975:16, rskr 125). Landstingsförbundet har därefter, gemensamt med staten, gått in som huvudman för handikappinstitutet fr. o. m. den 1 januari 1978 (prop. 1976/77:116, SfU 1976/77:28, rskr 297).

Sjukförsäkringen bidrar till kostnaderna för hjälpmedel genom den s. k. hjälpmedelsersättningen som f. n. är 62 kr. per år och invånare. Av beloppet avsätts 2 kr. 50 öre till en fond för finansiering av handikappinstitutets verksamhet.

Handikappinstitutet har till ändamål att främja, samordna och medverka i utvecklings- och forskningsarbete avseende hjälpmedel för handikappade och andra åtgärder för olika handikappgrupper samt övriga delar av den samlade hjälpmedelsprocessen. Bl. a. åligger det institutet särskilt att ange hjälpmedelshanteringens inriktning och därvid utfärda de riktlinjer, tillämpningsföreskrifter m. m. som behövs.

Institutet ger ut den s. k. hjälpmedelsförteckningen, i vilken bl. a. anges vilka tekniska hjälpmedel som bekostas av landstingen. Hjälpmedelsförteckningen upptar inte bil eller särskilda anordningar i sådan som tekniska hjälpmedel. Däremot kan under vissa förutsättningar ett bidrag – f. n. enligt institutets rekommendation 6 500 kr. – utgå för inköp av bil.

I detta sammanhang kan nämnas att handikappade som är beroende av bil för sitt arbete eller sina studier enligt bestämmelser i arbetsmarknadskungörelsen kan erhålla statligt bidrag för inköp av bil och för ändringar eller speciella anordningar som behövs för dess användning.

Tidigare behandling m. m.

Frågan om vidgade möjligheter för handikappade att få *tillgång till egen bil* har under en följd av år behandlats i riksdagen. Senast har 1977/78 års riksmöte ställt sig bakom motionsyrkanden i detta syfte (SfU 1977/78:25, rskr 249) och därvid understrukit angelägenheten av att regeringen så snart som möjligt förelägger riksdagen förslag i frågan. En parlamentariskt sammansatt kommitté, Bilstödskommittén (S 1979:04) har tillkallats i början av år 1979 för att ta upp frågan om bilstöd till handikappade till en allsidig utredning. Kommitténs överväganden skall avse såväl bidrag och lån till handikappade enligt gällande regler för det arbetsmarknadspolitiska stödet som stöd i andra former. Bl. a. bör utredas möjligheten att låna ut fordonet till den bilstödsberättigade. I uppdraget bör även ingå att bedöma vilka fordonstyper – och vilken särskild utrustning – som bör tillhandahållas med samhällsstöd.

En motion om bidrag till *driftkostnaderna för biltelefon* behandlades vid 1978/79 års riksmöte. I sitt av riksdagen godkända betänkande SfU 1978/79:22 hänvisade utskottet till att frågan berörts i samma års budgetproposition (prop. 1978/79:100, bil. 9) i samband med behandlingen av televerkets anslagsframställning. I propositionen erinrade chefen för kommunikationsdepartementet om att den allmänna regeln både inom sjukvårdshuvudmännens hjälpmedelsverksamhet och för arbetsmarknadsverkets stödsystem är att samhället bekostar anskaffning och ersättande av hjälpmedlet och vanligen också reparations- och underhållskostnader medan den enskilde förutsätts betala övriga löpande driftkostnader samt att handikappersättningen från den allmänna försäkringen är avsedd att ersätta merkostnader på grund av handikapp. Kommunikationsministern, som samrått i frågan med cheferna för social- och arbetsmarknadsdepartementen, avstyrkte med hänsyn till det anförda att ett särskilt statligt stöd avseende mobiltelefonavgifter infördes. Socialförsäkringsutskottet anslöt sig till denna bedömning.

Regeringen har i april 1978 uppdragit åt riksförsäkringsverket att utreda frågan om skäliga merutgifter inom ramen för handikappersättningen. Uppdraget omfattar bl. a. frågan om hur kostnaderna skall beräknas för egen bil.

Remissyttrandet

Handikappinstitutet tillstyrker i sitt yttrande över motion 1979/80:1167 att en översyn av forskning, utveckling och produktion av hjälpmedel genomförs. Institutet anför:

Den tekniska utvecklingen av handikapphjälpmedel kan generellt sett inte sägas vara av lägre teknisk nivå än övriga tekniska produkter i samhället. Servomanöversystem för bilar, förstorande TV-system för synsvaga, mikrodatorstyrsystem för styrning av rullstolar och myosignalstyrda proteser är exempel på hjälpmedel på hög teknisk nivå.

Det finns dock områden som till vissa delar är eftersatta. Motionären pekar på området barnrullstolar. Här har emellertid arbetet med att utveckla speciellt anpassade produkter skjutit fart. Sedan ett par år är rullstolar för barn under utveckling på flera håll i landet.

Framtagandet av nya tekniska hjälpmedel innefattar en rad åtgärder: behovsanalyser, forskning, utvecklingsarbete, prototypprovning – utvärdering, produktion, marknadsföring och slutligen distribution till konsumenten. En av handikappinstitutets uppgifter är att vid behov ta initiativ till och bevaka dessa åtgärder. Problem finns dock i flera avseenden.

Handikappinstitutet har mycket begränsade ekonomiska möjligheter att stödja forskning och utveckling. De fonder handikappinstitutet förfogar över är tillskapade för att ge ekonomiska garantier vid produktion av nya hjälpmedel och således inte avsedda för utveckling av nya hjälpmedel.

Då det gäller teknisk utveckling av hjälpmedel är det i första hand Styrelsen för Teknisk Utveckling, STU, som kan ge ekonomiskt stöd. Handikappinstitutets enda formella möjlighet att påverka medelstilldelningen är att som remissinstans avge yttranden över olika ansökningar till STU.

I STU:s målsättning med stöd till utvecklingsprojekt ingår kravet på att marknadsförutsättningarna för den tänkta produkten skall vara goda. Detta krav leder i vissa fall till att projekt som av handikappinstitutet anses vara av stort värde avslås av STU. Gruppen som efterfrågar hjälpmedlet kan vara så pass liten att produkten inte bedöms vara företagsekonomiskt lönsam. Ett exempel på detta är vissa delar av proteser för övre extremiteterna.

Vidare är det ekonomiska problem att genomföra utvärdering av nyutvecklade hjälpmedelsprototyper. Denna fas i framtagningen av nya hjälpmedel innebär ej någon egentlig teknisk utveckling, varför STU sällan beviljar anslag härför.

För att förbättra möjligheterna till utveckling av hjälpmedel till mindre handikappgrupper samt för att få medel till utvärderingsfasen och eventuella ändringar av hjälpmedlet, borde handikappinstitutet lämpligen ha en speciell årlig medelstilldelning för att kunna täcka kostnader av detta slag.

Även då hjälpmedel är färdigutvecklade och tillverkade uppstår ibland problem med att få ut hjälpmedlet till den handikappade. Detta kan bero på brister i marknadsföringen, distributionen eller anpassnings- och utprovningsfasen.

Utskottet

Sjukvårdshuvudmännen har ansvaret för tillhandahållande av hjälpmedel till handikappade. Verksamheten finansieras huvudsakligen med ett särskilt

bidrag, hjälpmedelsersättningen, från sjukförsäkringen. Staten och sjukvårdshuvudmännen har i handikappinstitutet ett gemensamt organ för hjälpmedelsförsörjningen. Institutet skall främja, samordna och medverka i utvecklings- och forskningsarbete avseende bl. a. hjälpmedel för handikappade och ange hjälpmedelshanteringens inriktning.

I motion 1979/80:1167 av Börje Nilsson begärs en översyn av forskning, utveckling och produktion av tekniska hjälpmedel för handikappade. Motionären hävdar att utvecklingen av hjälpmedel för handikappade ligger på lägre teknisk nivå än andra tekniska hjälpmedel och att det saknas initiativ från producenternas sida när det gäller anpassningar av hjälpmedel till individuella behov. Som exempel på det senare nämns rullstolar. Motionären framhåller också att handikappinstitutet inte har kunnat finna nya tillverkare som satsar på en produktionsutveckling som motsvarar de krav som bör kunna ställas på teknisk funktion, ergonomisk utformning och miljöanpassning av hjälpmedlen.

Av handikappinstitutets yttrande samt av vad som framkommit i samband med en utfrågning, i vilken företrädare för institutet, STU, HCK och DHR deltagit, framgår att det finns ett väl utvecklat samarbete mellan institutet och STU för framtagning av nya hjälpmedel. Samtidigt finns problem i vissa faser av utvecklingen av hjälpmedel på grund av de skilda inriktningarna i institutets och STU:s verksamheter. Handikappinstitutet kan i första hand ekonomiskt stödja produktionen av nya hjälpmedel, medan STU främst ger stöd till utvecklingsarbetet. Därvid kan STU:s allmänna målsättning att stödja utveckling av produkter med goda marknadsförutsättningar innebära svårigheter för utveckling av hjälpmedel som kommer att efterfrågas av ett begränsat antal personer. När en hjälpmedelsprototyp väl utvecklats beviljar STU sällan anslag till den utvärdering som måste föregå produktionen. Den sammanlagda samhällsnyttan av utvecklingen av nya hjälpmedel beaktas många gånger inte av de olika intressenterna på området, och ofta får en sektor i samhället bära kostnaderna för utvecklingsarbetet medan en annan drar nytta av det. Nuvarande bidrags- och regelsystem inom handikappområdet lägger också många ganger hinder i vägen för utveckling av nya hjälpmedel. Det ger dessutom i allmänhet föga utrymme för förebyggande åtgärder och arbetsmiljöaspekter.

Utskottet har funnit att det främst är forskning och utveckling av förflyttnings- och hemvårdshjälpmedel för rörelsehindrade som berörs av de ovan antydda problemen. Det är sannolikt, att en bättre samordning av de kunskaper och resurser som de olika berörda samhällsorganen och handikapporganisationerna förfogar över inom området skulle kunna ge utbyte för hela samhället. Utskottet förordar därför att en översyn sker. Denna bör inriktas på en kartläggning av marknadsutbud, produktionsförhållanden och resurser för anpassning av hjälpmedlen i fråga ävensom av konsumenternas behov av förändringar. En kartläggning av forskningen på området är också angelägen. I översynen bör vidare ingå att bedöma behovet av nya eller

ändrade produkter, föreslå förändringar i nuvarande hjälpmedelssortiment och i forskningens inriktning med utgångspunkt från konsumenternas önskemål. Översynen bör lämpligen ske under medverkan av främst handikappinstitutet, STU och berörda handikapporganisationer.

Vad utskottet anfört bör ges regeringen till känna. Syftet med motion 1979/80:1167 får härmed anses tillgodosett.

Sådana tekniska hjälpmedel som kostnadsfritt tillhandahålls av sjukvårdshuvudmännen finns upptagna i den av handikappinstitutet utgivna hjälpmedelförteckningen. I motion 1979/80:1883 av Lars Werner m. fl. yrkas att bil och biltelefon skall betraktas som tekniska hjälpmedel och följaktligen tas upp i hjälpmedelsförteckningen.

På riksdagens begäran har en parlamentariskt sammansatt kommitté, Bilstödskommittén (S 1979:04), tillkallats för att göra en allsidig utredning av frågan om bilstöd till handikappade. I utredningens överväganden ingår att bedöma såväl vilka fordonstyper som vilken särskild utrustning som bör tillhandahållas handikappade personer med samhällsstöd. Med hänsyn till det nämnda utredningsarbetet, vars resultat bör avvaktas innan riksdagen gör några uttalanden i frågan, avstyrker utskottet bifall till motion 1979/80:1883.

Enligt bestämmelserna i arbetsmarknadskungörelsen kan handikappade som är beroende av bil för sitt arbete eller sina studier erhålla statligt bidrag till inköp av bil och till ändringar eller speciella anordningar som behövs för dess användning. I den särskilda utrustningen av bilen ingår biltelefon för personer som är i behov av sådan.

Börje Nilsson anför i motion 1979/80:1166 att gravt rörelsehindrade bilförare har så stora merkostnader och servicebehov att de höga driftkostnaderna för biltelefon inte ryms inom ramen för handikappersättningen. Han begär därför att ett ekonomiskt stöd skall utgå till abonnemangs- och samtalskostnader för biltelefon som innehas av gravt rörelsehindrad bilförare.

Vid arbetet med förslag till statsverkets budget för budgetåret 1979/80 prövades om särskilda medel skulle ställas till televerkets förfogande för att en rörelsehindrad innehavare av biltelefon skulle befrias från abonnemangs- och samtalsavgifter. Efter samråd med cheferna för social- och arbetsmarknadsdepartementen avstyrkte chefen för kommunikationsdepartementet att så skedde. Han erinrade därvid om att handikappersättningen inom den allmänna försäkringen var avsedd att täcka bl. a. kostnader av angivet slag. När frågan om ett bidrag inom hjälpmedelsersättningen för att täcka driftkostnaderna för biltelefoner motionsledes aktualiserades i riksdagen vid riksmötet 1978/79 gjorde riksdagen på förslag av socialförsäkringsutskottet samma bedömning.

Det är givetvis angeläget att handikappade bilister som erhåller statligt bidrag till anskaffning av biltelefon därför att den är nödvändig för dem också har ekonomiska möjligheter att utnyttja detta hjälpmedel. Frågan har enligt

utskottets mening samband såväl med det kommande ställningstagandet till texttelefongruppens förslag i betänkandet DsS 1980:8 om att samtalsförmedling med texttelefon skall finansieras inom ramen för televerkets normala kostnader som riksförsäkringsverkets kommande redovisning av uppdraget att utreda skäliga merkostnader inom ramen för handikappersättningen. Utskottet är därför inte nu berett att förorda någon bestämd lösning av frågan om hur driftkostnaderna för biltelefon som innehas av rörelsehindrade bilister skall bestridas utan anser att det bör ankomma på regeringen att ta upp frågan till förnyad prövning. Det anförda bör med anledning av motion 1979/80:1166 ges regeringen till känna.

Utskottet hemställer

1. *beträffande forskning och utveckling av handikapphjälpmedel*
   att riksdagen med bifall till motion 1979/80:1167 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,
2. *beträffande bil och biltelefon som tekniska hjälpmedel*
   att riksdagen avslår motion 1979/80:1883,
3. *beträffande bidrag till driften av biltelefon*
   att riksdagen med anledning av motion 1979/80:1166 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Stockholm den 4 november 1980

På socialförsäkringsutskottets vägnar
SVEN ASPLING

Närvarande: Sven Aspling (s), Nils Carlshamre (m), Maj Pehrsson (c), Helge Karlsson (s), Allan Åkerlind (m), Börje Nilsson (s), Gösta Andersson (c), Gullan Lindblad (m), Lars-Åke Larsson (s), Elis Andersson (c), Arne Lindberg (c), Nils-Olof Gustafsson (s), Åke Persson (fp), Ingegerd Elm (s) och Lars-Erik Lövdén (s).